

Aysel Məmmədbəyli
Azərbaycan Dillər Universiteti

MƏTNİN MƏNTİQİ STRUKTURU

Açar sözlər: mətn, məntiq, ümumi, xüsusi, qanun, eyniyyət, ziddiyyət, istisna, əsaslandırma

Keywords: text, logic, general, specific, law, identity, contradiction, exception, justification

Ключевые слова: текст, логика, общий, специфический, закон, идентичность, противоречие, исключение, обоснование

Mətn dillə nitqin qovuşağında yerləşən informasiya vasitəsidir. Bizi əhatə edən xarici aləm haqqındakı biliklərimizi, fikirlərimizi mətn vasitəsi ilə bir-birimizə çatdırırıq. Məhz ona görə də nəzəri dilçilikdə mətnlə məşğul olan mütəxəssislər belə hesab edirlər ki, bizi əhatə edən aləm mətnlərdən ibarətdir. Cümlə kimi mətn də bütöv, bitkindir, ancaq cümlədən fərqli olaraq, mətn həm dil, həm də nitq vahidi olmaqla izomorf vahiddir. Keçən əsrin ikinci yarısından başlayaraq mətn bərdəki fikirlər mahiyyəti etibarilə bu nöqtədə birləşirlər. Mətn həm də fəlsəfə, psixologiya, ədəbiyyatşünaslıq və sosiologiya kimi elmlərin maraq dairəsindədir. Çünki o, informasiya daşıyıcısı kimi insanın aqlı fəaliyyətinin bir çox tərəflərini özündə birləşdirir. Ona görə də mətnə linqvistik, psixoloji, fəlsəfi, sosioloji və məntiqi yanaşma vardır. Yuxarıda sadalanan hər bir elm sahəsi mətnə öz metodları və konsepsiyaları ilə yanaşır. O cümlədən məntiq də mətni öz kriteriyaları nöqtəyi-nəzərindən şərh edir.

Məntiqi strukturu mətnin skeleti adlandırmaq olar, informasiya hansısa sintaktik struktura salınarkən o skeletə əsaslanır, ona otuzdurulur. Biz mətni qurarkən məntiqi blokları düzgün müəyyənlişdiririk; onları bir-birindən fərqləndiririk. Bu, mətnin məntiqi qurulmasına verilən tələblərdən biridir [1].

Məsələn, mətn cümlələrin məqsədyönlü düzülüşü əsasında formalaşır. Bu vaxt cümlələrin məntiqi ardıcılığı mətnin informasiya bütövlüyünün əsası kimi ortaya çıxır. Məlumdur ki, cümlələr mətnədən kənarında hansısa bir hökmü bildirsə də, mətnədəki qədər konkretliyə və müəyyənliyə malik olmur; o, yalnız mətnədə konkretlik qazanır. Onların veriləcək informasiya kontekstində ardıcıl düzümü informasiya hüdudunda birinin digərini doğurması kimi, davamı kimi mövcud olur. Yəni cümlələr mətnədə bir semantika, məntiq əsasında birləşir və davam olunur. Misalə müraciət edək:

There was no cast net and the boy remembered when they had sold it. But they went through this fiction every day. There was no pot of yellow rice and fish and the boy knew this too [3, s.25].

Mətnədə qocanın çoxdan balıq torunu satmasını oğlan yadına salır, onun ardınca onların qoca ilə birlikdə özlərini torları olan kimi göstərməsi, sonra isə nə sarı düyü və balıq olan mis qabın yoxluğu verilir. Göründüyü kimi, burada fikir bir birinin ardınca elə düzülüb ki, onlardan hansısa birinin yerini dəyişmək və ya

çıxartmaq qeyri-mümkündür. Hər cümlə öz ardınca digərinin səbəbidir və ya onun üçün fikri bazadır. Cümlələr arasındakı bu məntiqi bağlılıq onların bütövlüyünü təmin edir; beləliklə, informasiyanın məzmun tamlığı təmin olunur.

Başqa bir misal:

The boy went out. They had eaten with no light on the table and the old man took off his trousers and went to bed in the dark. He rolled his trousers up to make a pillow, putting the newspaper inside them. He rolled himself in the blanket and slept on the other old newspapers that covered the springs of the bed [3, s.8].

Bu misalda da hadisələrin ardıcıl gəlməsi, cümlələrin birinin digəri üçün fikri mənbə olması informasiyanın formalaşmasında məntiqi əsasdır (oğlanın getməsi, işığın söndürülməsi, onun qaranlıqda soyunması, balışı götürməsi, adevəyələ bürünüb çarpayının üstünə uzanması və s.). Belə bir məntiqi ardıcılıqdan məhrum olan nitq parçası mətn ola bilməz, çünki mətn fikri və struktur bütövlüyünə bu yolla malik olur. Əgər mətni bütövlük olmasa, mətnin təyinatını müəyyənlişdirən informativ bütövlük də ola bilməz. Yəni mətnədəki bütövlük və bitkinlik mətnin özüdür. Mətni təşkil edən cümlələrdə də məntiqi bütövlük var, yoxsa cümlənin struktur-semantik bütövlüyü formalaşmaz. Məsələn:

Everything about him was old except his eyes and they were the same color as the sea and were cheerful and undefeated [3, s.5].

Cümlədə iştirak edən sözlərin düzümü cümlədə veriləcək hökmün məzmununa müvafiq olaraq məntiqi ardıcılıqla düzülüşdür. Bu struktur Heminqueyin verəcəyi fikrin maddi formasıdır; cümlənin verəcəyi hökmün məntiqi o strukturu müəyyənlişdirmişdir. Deməli, həmin cümlədə veriləcək hökmün məntiqi bütövlüyü cümlə fikrinin verilməsinin əsas prinsipidir. Həmin cümlədə verilən sözlərin bəziləri ilə ola bilsin ki, başqa bir cümlə qurmaq olsun, lakin Heminqueyin bu cümlədə verəcəyi fikir ingilis dilinin leksik bazasında olan həmin sözlərin yuxarıdakı düzülüşü ilə formalaşmışdır (Gözlərindən başqa hər şey onda köhnəlmişdi, lakin onun gözləri dəniz rəngində idi; məğlubedilməz və şən insan gözləri idi).

Mətn daxilində cümlələrin xüsusi əlaqələnmə mexanizmi vardır, sonrakı cümlə əvvəlki ilə məntiqi bağlılığa malikdir. Mətn də cümlə kimidir, onların tərkib hissələrinin məntiqi bağlantısı da oxşardır. Ona görə də bəzən belə bir fikirlə də tez-tez rastlaşılır ki, mətn genişləndirilmiş cümlədir. Cümlənin məntiqi strukturunda belə bir prinsip var: *Hansısa əlamət bu subyektdə aiddir*. Bu prinsip əslində cümlədə verilən hökmün, mətnədə verilən informasiyanın əsasında dayanır. Məsələn, *And the best fisherman is you* [3, s.28]. *Siz dünyanın ən yaxşı balıqçısısınız*.

Verilmiş cümlədə subyekt "Siz"-dir(S). Onun əlaməti isə predikatda verilir, "P" predikat subyektdə aid əlaməti (balıqçısısınız) ifadə edir. Cümlənin belə məntiqi quruluşu cümlədə veriləcək hökmün məntiqi strukturunu təşkil edir. Oxşar əlamət mikromətnə veriləcək informasiyanın təşkilində də özünü göstərir.

Sometimes someone would speak in a boat. But most of the boats were silent except for the dip of the oars. They spread apart after they were out of the mouth of the harbour and each one headed for the part of the ocean where he hoped to find fish [3, s.32].

Verilən mikromətnə informasiyanın subyekt (S) balıqçılardır, predikat isə "oraya" (balıq tutulacaq yerə) istiqamətlənmədir (P). Informasiyanın məzmunu da

bu cür formalaşmış. Mikromətnin qalan üzvləri isə həmin informasiyanın məzmun baxımından müxtəlif cür cilalanmasına xidmət edir. Deməli, cümlələrdə olduğu kimi, mikromətnlərdə də informasiya verimi zamanı "S-P" prinsipi mətnin təşkil olunma mexanizmini tənzimləyir. Bədii mətnlərində əqli nəticə müəllif məntiqi kimi informasiyanın verilməsində xüsusi olaraq nəzərə çarpır:

Then the sun was brighter and the glare came on the water and then, as it rose clear, the flat sea sent it hack at his eyes so that it hurt sharply and he rowed without looking into it. He looked down into the water and watched the lines that went straight down into the dark of the water. He kept them straighter than anyone did, so that at each level in the darkness of the stream there would be a bait waiting exactly where he wished it to be for any fish that swam there. Others let them drift with the current and sometimes they were at sixty fathoms when the fishermen thought they were at a hundred.

But, he thought, I keep them with precision. Only I have no luck any more. But who knows? Maybe today. Every day is a new day. It is better to be lucky. But I would rather be exact. Then when luck comes you are ready [3, s.35].

Verilmiş mətn üzrə əqli nəticəni belə təsvir etmək olar:

1. Günəş dənizdən boylandı və qoca digər qayıqçıları gördü;

2. Günəş üfünə tam qalxdı və onun şüaları balıqçının düz gözlərinə vurduğundan onu bərk incidirdi, ona görə də balıqçı dənizin səthinə baxmaq istəmirdi.

Deməli, Balıqçı dənizdə başqa səmtə baxmalıdır.

Verilən əqli nəticə məntiqi baxımdan tam doğrudur. O səbəbdən də balıqçı dənizin dərinliyinə saldığı taxtabəndə baxırdı. Oxucu istər-istəməz yuxarıda verilən hökmləri müəyyənləşdirəndən sonra belə qərara gəlir ki, balıqçı başqa səmtə baxmalıdır. O da dənizin dibinə salınan taxtabənddir, balıqlar da (onun ovu) o səmtə yığışır Heminquey səbəb-nəticə əlaqəsi əsasında bu mikromətdə yüksək məntiqə malik olduğunu nümayiş etdirir.

Başqa bir misal:

He also drank a cup of shark liver oil each day from the big drum in the shack where many of the fishermen kept their gear. It was there for all fishermen who wanted it. Most fishermen hated the taste. But it was no worse than getting up at the hours that they rose and it was very good against all colds and gripes and it was good for the eyes [3, s.37].

Əqli nəticə:

1. Qoca hər gün saraydakı çəlləkdən bir fincan köpəkbalığı ciyərinin yağından içirdi;

2. Bundan istəyən hər bir balıqçı istifadə edirdi;

3. Balıq yağı balıqçıları soyuqlamadan qoruyurdu.

Deməli, Qoca balıqçı özünü soyuqlamadan qoruyurdu. Əqli nəticəyə görə, verilmiş iki və ya üç hökm əsasında yeni əqli nəticə hasil olunur [7, s.38]; [2, s.195-198];[6, s.11-23].

Mikromətnlərin məntiqi strukturundan danışarkən onun iki tipini göstərirlər; ümumidən xüsusiyyət və xüsusiyyət ümumiyyət. Bunu K.Abdullayev belə təqdim edir: "Ən ümumi şəkildə müəyyən tekstema tiplərini üzə çıxarmaq mümkün olur. Azərbaycan türk dilində, məsələn, iki semantik-məntiqi tekstema tipindən danış-

maq olar. Birinci semantik-məntiqi tipdə tekstemanın məzmunu "ümumidən xüsusiyyət" prinsipi ilə qurulur, başqa sözlə desək, başlanğıc hissənin ümumi səciyyəsi – ümumi mahiyyətə malik olması tədricən bu tipdə konkretləşməyə məruz qalır" [1, s.203]. Qeyd olunan xüsusiyyət ingilis bədii mətnlərinin məntiqi quruluşuna da aiddir, yəni mətnin ümumi məntiqi strukturu vardır.

Müəkkəb sintaktik bütövlərin məntiqi təşkilində ümumidən xüsusiyyət və xüsusiyyət ümumiyyət prinsipi əsas prinsipdir. Ümumidən xüsusiyyət prinsipinə görə, veriləcək informasiyanın ümumi məzmunu verilir, sonrakı cümlələrdə həmin informasiyanın təfərrüatı verilir. "Müasir Azərbaycan dilinə aid faktlar göstərir ki, tekstemanın ümumiləşdirici cümləsi təkcə subyekt və obyektə tamamlanmış o, həm də obyekt və subyektlərin bağlı əlamətləri də bağlı olur. Bu tipli mətnlərdə obyekt və ya subyekt ümumiləşdirici cümlələrdə iştirak etsələr də, onlarla bağlı əlamət onları üstələyir və mətdə tədricən ümumidən xüsusiyyət doğru inkişafda açılmağa məruz qalır" [1, s.206].

Məsələn:

"They sat on the Terrace and many of the fishermen made fun of the old man and he was not angry. Others, of the older fishermen, looked at him and were sad. But they did not show it and they spoke politely about the current and the depths they had drifted their lines at and the steady good weather and of what they had seen. The successful fishermen of that day were already in and had butchered their marlin out and carried them laid full length across two planks, with two men staggering at the end of each plank, to the fish house where they waited for the ice truck to carry them to the market in Havana" [3, s.22].

Verilən misalda balıqçıların Terrasda yerləşməsi və onların Qoca balıqçıya gülməsi və bundan onun inciməməsi mikromətdə veriləcək informasiyanın ümumi şəkildə məzmununu təşkil edir. Ondən sonrakı cümlələrdə onların Qoca balıqçıya baxması nə qədər əzab olduğu, eləcə də qırmağı nə qədər dərinliyə atmaları, havanı necə gözləmələri, kiminsə bu gün bəxtinin gətirməsi və s. söhbətlər öz əksini tapır. Deməli, birinci cümlənin açımı sonrakı cümlələrdə baş verir. Başqa bir misal:

"He no longer dreamed of storms, nor of women, nor of great occurrences, nor of great fish, nor fights, nor contests of strength, nor of his wife. He only dreamed of places now and of the lions on the beach. They played like young cats in the dusk and he loved them as he loved the boy. He never dreamed about the boy. He simply woke, looked out the open door at the moon and unrolled his trousers and put them on. He urinated outside the shack and then went up the road to wake the boy. He was shivering with the morning cold. But he knew he would shiver himself warm and that soon he would be rowing" [3, s.19].

Bu müəkkəb sintaktik bütövdə birinci cümlə ümumiləşdirici cümlədir (İndi onun yuxusuna nə fırtınalar, nə qadınlar, nə böyük hadisələr, nə böyük balıqlar, nə davalılar nə yarışmalar nə də həyat yoldaşı yuxusuna gəlirdi). Həmin ümumiləşdirici cümlənin açımı sonrakı cümlələrdədir (Onun yuxusuna uzaq ölkələr, körpə oğlan kimi sevdiyi, sahilə çıxan pişik kimi şir balaları girirdi. Ancaq oğlan onun yuxusuna girmirdi. Qoca ayılıb qapıdan aya nəzər saldı, şalvarını çevirib əyninə

geydi. Küməsindən çıxıb oğlanı oyatmaq üçün yuxarıya yola düzəldi. Səhərin sərin havası onu məftun etdi və s).

Digər məntiqi struktur xüsusidən ümumiyyə doğru prinsipi üzrə qurulur. Bu tipli misallarda informasiyanı təşkil edən cümlələrə sondakı ümumiləşdirici cümlə ilə son verilir." Konkret məzmunundan abstrakt məzmununa doğru inkişaf "xüsusidən ümumiyyə" prinsipinə əsaslanır, başqa sözlə başlanğıc hissədəki konkretlik tekstəmanın sonunda semantik konkretlik tekstəmanı sonunda semantik ümumiyyə məruz qalır"[1, s.209].

Misala müraciət edək:

"He did not remember when he had first started to talk aloud when he was by himself. He had sung when he was by himself in the old days and he had sung at night sometimes when he was alone steering on his watch in the smacks or in the turtle boats. He had probably started to talk aloud, when alone, when the boy had left. But he did not remember. When he and the boy fished together they usually spoke only when it was necessary. They talked at night or when they were storm-bound by bad weather. It was considered a virtue not to talk unnecessarily at sea and the old man had always considered it so and respected it. *But now he said his thoughts aloud many times since there was no one that they could annoy*" [3, s.38]

Bu misalda Qocanın ilk dəfə nə vaxt öz-özünə necə səsli danışması, onu nə vaxtdan başladığını xatırlamaması, təklidə oxuması, tısbağa ovlayarkən və ya böyük göyörtəli gəmilərdə gecə növbəsində olarkən oxuması, onun oğlan gedəndən sonra tək qaldığından oxuması və artıq bunları xatırlamaması və s məlumatlar verilir. Sonda cümlədə isə o, artıq öz fikirlərini səsli şəkildə deyirdi ki, heç təklili ilə heç kəsi incitməməsi verilir. Bu cümlə ümumiləşdirici cümlədir; informasiyanın məntiqi də onun üzərində cəmləşmişdir.

Makromətn səviyyəsində də bu prinsip gözlənilir. Hətta böyük həcmli mikromətnlərdə başlanğıc cümlə ümumidən xüsusiyyə prinsipini nümayiş etdirə bilər. Yaxud bütöv mətn xüsusidən ümumiyyə prinsipini əsasında qurula bilər. Müxtəlif sistemli dillərdə də bu prinsipin olması onun universal qayda olduğunu sübut edir. Məsələn L.Tolstoyun "Anna Karenina" romanının məşhur başlanğıc cümləsi. Və ya S.Vurğunun "Bakı" poemasında (Bakının dərdi var, Bakı xəstədir, Könül intizarda, göz yol üstədir.) olduğu kimi. Heminqueyin "Qoca və dəniz" əsərindəki ilkin cümlə və ya mikromətn də ümumidən xüsusiyyə prinsipini nümayiş etdirir:

"*He was an old man who fished alone in a skiff in the Gulf Stream and he had gone eighty-four days now without taking a fish. In the first forty days a boy had been with him. But after forty days without a fish the boy's parents had told him that the old man was now definitely and finally salao, which is the worst form of unlucky, and the boy had gone at their orders in another boat which caught three good fish the first week. It made the boy sad to see the old man come in each day with his skiff empty and he always went down to help him carry either the coiled lines or the gaff and harpoon and the sail that was furled around the mast. The sail was patched with Hour sacks and, furled, it looked like the flag of permanent defeat*"[3, s.5].

Birinci mikromətnə bəxti gətirməyən qoca balıqçının vəziyyəti təsvir olunur və bu semantika bütün mikromətn boyu davam edir. Əsər də bütövlükdə bu məzmun açılması üzərində qurulmuşdur. Sanki verilən mikromətn oxucunu bəxti gətirməyən balıqçının taleyi ilə xəbərdar edir. Belə bir məntiqi struktur nə qədər universal olsa da, yazıçı intensiyası, üslubu ilə də bağlanır.

Bildiyimiz kimi, məntiqin dörd qanunu vardır;

- 1.Eynilik qanunu;
- 2.Ziddiyyət qanunu;
- 3.Üçüncünün istisna qanunu;
- 4.Kifayət qədər əsaslandırma.[8]

Eyniyyət qanununa görə şərh olunan fikr məntiqi adıcılığa malik olmalıdır; yəni nəyinsə haqqında danışılırsa, o mövzu davam olunmalıdır [2, s.170-178].

Məsələn:

The old man was thin and gaunt with deep wrinkles in the back of his neck. The brown blotches of the benevolent skin cancer the sun brings from its reflection on the tropic sea were on his cheeks.

The blotches ran well down the sides of his face and his hands had the deep-creased scars from handling heavy fish on the cords. But none of these scars were fresh. They were as old as erosions in a fishless desert.

Everything about him was old except his eyes and they were the same color as the sea and were cheerful and undefeated [3, s.5].

The sun was two hours higher now and it did not hurt his eyes so much to look into the east. There were only three boats in sight now and they showed very low and far inshore [3, s.12].

Bu misalda göstərilir ki, günəş saat ikidə artıq dənizin üstünə qalxmışdı, şərqə baxanda adamın gözünü ağrıtmırdı. Ancaq üç qayıq görünürdü; adama elə gəlirdi ki, onlar çox yaxındadırlar, heç sahildən uzaqlaşmamışlar. Bu fikirdə günəşin şüalarının istiqamətini dəyişməsinə uyğun olaraq onun təsir dairəsinin də dəyişməsi məntiqi baxımdan çox yerindədir; çünki burada bir fikir (adamın gözünü ağrıtmırdı) təsdiq olunur. Əgər onun ardınca həm ağrıdırdı, həm də ağrıtmırdı deyilsəydi, bu, haqqında danışdığımız məntiqi qanunu pozmuş olardı. Həmin qanuna görə iki zidd fikirdən biri düzdür. Düz olan mətnə verilən fikirdir (adamın gözünü ağrıtmırdı).

Məntiqin üçüncü qanunu üçüncünün istisnası qanunudur; iki zidd fikirdən biri düzdür, üçüncü üçün istisna yoxdur [7, s.183-188]. Yuxarıdakı misala nəzərən fikrimizi izah etsək belə alınar: günəş şüası qoca balıqçının gözünü ya ağrıdır, ya da yox. Üçüncü istisna yoxdur. Əgər bədii əsərlərdə rast gəlinərsə, bu, məntiqi səhvdir.

Məntiqin dördüncü qanunu "əsaslandırma" qanunudur. Həmin qanunda səbəb-nəticə prinsipi gözlənilməlidir [2, s.188-195]. Heminqueyin "Qoca və dəniz" əsərində izah etdiyimiz əvvəlki misallarda qocanın dənizin səthi üzrə baxmamasının səbəbi günəşin şüasının onun gözünü ağrıtmasıdır, nəticə isə balıq tutmaq üçün dənizin dərinliyinə atdığı tilova baxmasıdır, yəni dənizin dərinliyinə baxmasıdır.

The sun was two hours higher now and it did not hurt his eyes so much to look into the east. There were only three boats in sight now and they showed very low and far inshore [3, s.12].

Bu misalda göstərilir ki, günəş saat ikidə artıq dənizin üstünə qalxmışdı, şərqə baxanda adamın gözünü ağrıtmırdı. Ancaq üç qayıq görünürdü; adama elə gəlirdi ki, onlar çox yaxındadırlar, heç sahildən uzaqlaşmamışlar. Bu fikirdə günəşin şüalarının istiqamətini dəyişməsinə uyğun olaraq onun təsir dairəsinin də dəyişməsi məntiqi baxımdan çox yerindədir; çünki burada bir fikir (adamın gözünü ağrıtmırdı) təsdiq olunur. Əgər onun ardınca həm ağrıdırdı, həm də ağrıtmırdı deyilsəydi, bu, haqqında danışdığımız məntiqi qanunu pozmuş olardı. Həmin qanuna görə iki zidd fikirdən biri düzdür. Düz olan mətndə verilən fikirdir (adamın gözünü ağrıtmırdı).

Məntiqin üçüncü qanunu üçüncünün istisnası qanunudur; iki zidd fikirdən biri düzdür, üçüncü üçün istisna yoxdur [2, s.183-188]. Yuxarıdakı misala nəzərən fikirimizi izah etsək belə alınar: günəş şüası qoca balıqçının gözünü ya ağrıdır, ya da yox. Üçüncü istisna yoxdur. Əgər bədii əsərlərdə rast gəlinərsə, bu, məntiqi səhvdir.

Məntiqin dördüncü qanunu "əsaslandırma" qanunudur. Həmin qanunda səbəb-nəticə prinsipi gözlənilməlidir [2, s.188-195]. Heminqueyin "Qoca və dəniz" əsərində izah etdiyimiz əvvəlki misallarda qocanın dənizin səthi üzrə baxmamasının səbəbi günəşin şüasının onun gözünü ağrıtmasıdır, nəticə isə balıq tutmaq üçün dənizin dərinliyinə atdığı tilova baxmasıdır, yəni dənizin dərinliyinə baxmasıdır.

Verilmiş misalda Qocanın xarici görkəmi təsvir olunub; üzünün və boynunun ardının qırışı, üzünün rənginin təsviri verilir, sonrakı mikromətdə onun simasının-görkəminin cizgiləri verilir. Sonrakı mikromətdə də həmin fikrin davamı kimi deyilir: onun dənizəoxşar, məğlubedilməz, şən, dəniz kimi mavi gözlərdən başqa hər şey qocalmışdı. Burada təsvirdəki məntiqi ardıcılıq "oxşarın", "eyni"nin davamı kimi eyni məzmun kontekstindədir; o, ətrafda cərəyan edir, mövzu dəyişmir [2, s.178-183]. Beləliklə, məntiqi struktur xətti ardıcılıq səciyyəsi daşıyır. Sintaqmatik baxımdan mətn diskurs strukturuna yanaşma linqvistik diskurs modelinə əsaslanır [5, s. 306-322].

Bu nəzəriyyəyə görə, elementar diskurs vahidləri onun bölünməsinə (seqmentasiyasını) asanlaşdırır. Məqsəd diskursun şərhini adekvat şəkildə həyata keçirməkdir. Həmin modelin əsas struktur vahidləri diskurs tərkib vahidi (the discourse constituent unit) və diskurs operatoru (the discourse operator) hesab olunur. Hər iki vahid diskursun məntiqi səviyyəsini təşkil edir. Bu cür xətti ardıcılığa əsaslanan mətn diskursu strukturunu iyerarxik struktura və yaxud iyerarxiyaya əsaslanan ritorik strukturdan fərqlənir [4, s. 243-281]. Sadə xətti ardıcılıq münasibətlərinin formalaşdırdıqları məntiqi struktur bütün mətn tipləri üçün səciyyəvidir.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev K. Azərbaycan dilində mürəkkəb sintaktik bütövlər. Bakı: Mütərcim, 2012.
2. İsrailov M. Məntiq. Bakı: Maarif, 2011.
3. Hemingway E. The Old Man and The Sea. New York: Scribner; Reissue Edition 1995.
4. Mann W. C., Thompson S. A. Rhetorical Structure Theory: Toward a functional theory of text organization // Text – Vol. 8 – 1988-3
5. Polanyi L. A Theory of Discourse Structure and Discourse Coherence // CCS 21– Part 1. Chicago: 1985.

6. Гусев Д.А. Логика (учеб.пособ.) М: Издательства «Прометей», 2015.
7. Челпанов В.Г. Учебник логики. М.: Научная Библиотека, 2010.
8. leksii.com/2-75294.html.
9. twofb.ru/.../struktura-teksta-kak-ee-sozdat-i-sdelat-tekst-udobnyim-dlya-vospriyatya.

Summary

Logical Structure of the Text

The article deals with its logical structure based on the artistic text of the English language. During the analysis, E.Hemingway's text on the "The Old Man and the Sea" work has been explained in detail by specific examples, particularly logical laws, mental outcomes, general features and specifics. The result is that the logical structure of the text is the skeleton of the text.

Резюме

Логическая структура текста

Статья подводит некоторые итоги изучения логической структуры текста на материале повести Е.Хемингуэя «Старик и море». Подробно анализируя текст художественного произведения, автор приводит конкретные примеры, доказывающие, что логичность изложения данного текста проявляется в правильном построении. В результате проведенного исследования делается вывод о том, что логическая структура является скелетом текста.